

Review Essay/Samlingsrecension

Anna Kérchy. *Alice in Transmedia Wonderland*.

Jefferson: McFarland, 2016. (258 s.)

Sissy Helff och Nadia Butt (Red.). *'Tantalizing Alice': Approaches, Concepts and Case-studies in Adaptations of a Classic*.

Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier, 2016. (220 s.)

Virginie Iché. *L'esthétique du jeu dans les Alice de Lewis Carroll*.

Paris: L'Harmattan, 2015. (254 s.)

Intresset för Lewis Carrolls Alice-böcker är omåttligt och gränslöst: omåttligt i omfattning och gränslöst vad gäller uttryck (genre, form, media, språk). Ja, Alice har sedan länge brutit sig ur sina ursprungliga berättelser – *Alice's Adventures in Wonderland* (1865) och *Through the Looking-glass and What Alice Found There* (1872) – och gjort sig hemmastadd i den globala, överskådliga populärkulturen som "Alice", kort och gott. Men även i den smalare, kritiska utgivningen gör hon sig numera ständigt påmind. Det skulle vara en heltidssysselsättning bara att hålla sig à jour med den engelskspråkiga Alice-forskningen; lägg därtill att det sedan flera år tillbaka dessutom skrivs avhandlingar och studier om Alice på tyska och franska och många andra språk.

Det har blivit lite som med Shakespeare, en självgående apparat. Ju mer intresse och kreativitet som riktas mot ett visst fenomen (en text och/eller författare), desto intressantare blir det att diskutera just det. I det avseendet är Alice barnlitteraturens Hamlet, och Carroll vår Shakespeare. Risken är förstås att Alice skymmer sikten för andra böcker, att hon förbrukar allt syre. Men mot det kan invändas att vi har nytta av de här ikoniska och kanoniska texterna, att de ger oss en gemensam referensram. Det är texter att arbeta med; det är texter som vi kan lära oss av.

Detta blir tydligt om man gör ett axplock av några av de viktigaste Alice-arbetena som kom ut under 2015 och 2016, varav två symptomatiskt nog är avhandlingsarbeten: Anna Kerchys *Alice in Transmedia Wonderland* och Virginie Ichés *L'esthétique du jeu dans les Alice de Lewis Carroll*. Den tredje boken som jag väljer att ta upp i det här

sammanhanget är en samlingsvolym, *'Tantalizing Alice': Approaches, Concepts and Case-Studies in Adaptations of a Classic* redigerad av Sissy Helff och Nadia Butt. Frågor som rör transmedialitet, förhållandet spel-lek-litteratur, och "adaptation" prövas alltså mot Alice i dessa "case-studies". Det är också värt att notera att de här arbetena inte i första hand är frukterna av Anglo-Amerikansk forskarnit. Ichés avhandling är skriven på franska (handledd av den ledande franske teoretikern Jean-Paul Lecercle, som också skrivit ett förord), Anna Kerchys engelskspråkiga avhandling lades ursprungligen fram vid Szégeds universitet i Ungern, och *Tantalizing Alice* består med några få undantag av centraleuropeiska forskare. När det mest intressanta som skrivs om Alice och Lewis Carroll inte ens kommer från den engelskspråkiga världen, även om mycket av det ändå skrivs på engelska, blir det tydligt att de nationella litteraturkritiska ramarna sprängts en gång för alla (på samma vis som de litterära-kulturella gränserna överträts tidigare).

Frågan är varför. Vad är det som sätter stenen i rullning? Vad är det som möjliggör Alices kanoniseringsprocess till att börja med? Finns det något i texten – liksom i texthistorien – som gör den unik? En gemensam nämnare för de här tre arbetena är att de identifierar Alice som extremt öppen och inbjudande. Texten lånar sig till återberättande, återskapande, adaptation, fortsättning, transmedialisering. Den inbjuder till lek med berättelsens inneboende möjligheter. Kerchy nämner tre saker. Först det episodiska upplägget i båda böckerna, där det endast är Alice-karaktern (och i viss mån Carroll-berättaren-karaktern) som håller ihop det hela och som ger en modell för hur man kan skapa liknande berättelser eller omarrangera befintliga episoder i nya mönster. Det andra är Carrolls subversiva och satiriska humor, som även den visar hur befintliga texter kan parodieras och ges ny mening i det egna berättandet. Och till sist kombinationen bild-text, där Tenniels bilder bidragit till att visa hur Alice kan återgestaltas visuellt.

Inte minst visar Kerchy i sin analys hur till exempel Tim Burtons kritiserade Alice-film parerar den långt drivna förenklingen och banaliseringen av Carrolls text och handling genom att premiera ett visuellt nonsensbildspråk. Över huvud taget är det idag vanligast att tänka på Alice som en visuell produkt, "sprungen ur Walt Disney, Tim Burtons, American McGees eller Hello Kittys 'magiska värld', och främst associerad med animation, 3D-upplevelser, dataspel, cosplay-karaktärer, flickprylar, eller nöjesparksunderhållning" (27, min översättning). Detta har inte bara att göra med Alice-berättelsernas beredskap och potential för bildberättande, utan också med

det sena tjugohundratalets "pictorial turn" (eller "iconic turn") – den "visuella vändningen" – inom kulturen. Alice-berättelsernas bilder har nämligen visat sig passa detta skifte perfekt. Men Kerchy visar dessutom, som citatet ovan antyder, att det inte bara handlar om bilder (rörliga eller ej) utan om en multisensorisk Alice, som handlar om ljud och kläder och upplevelser i alla upptänkliga mediaformer.

Även i antologin *Tantalizing Alice* tas ett helhetsgrepp på Alices olika mediainkarnationer, även om fokus här ligger på "adaptation" snarare än på det transmediala i sig. Adaptation eller anpassning handlar ju för övrigt om något mer än media. Det handlar exempelvis om hur Alice anpassas för olika språk, läsekreter, åldersgrupper, åsiktsgemenskaper, kulturtillhörigheter. Det är texter om Alice i de tidiga Disneykortfilmerna från 1920-talet. Det är Alice-pornografi (filmen *Alice. An X-rated Musical Fantasy* och Alan Moores grafiska roman *Lost Girls*), liksom Alice som avantgarde-figur (till exempel Jan Svankmajers dock-animation från 1988). Det är även Alice som cirkus och datorspel. Ett intressant kapitel ägnas Alice som feministisk ikon och exempel i texter av Angela Carter, Susan Sontag, Hélène Cixous.

Virgine Iché närmar sig Alice från ett annat håll. Man skulle kunna säga att där de två andra böckerna visar på mångfalden, och definierar den i termer av transmedia och adaptation, så blottlägger Iché Carrolls, och i slutänden all litteratur, lekpotential. Och ingen har lekt den leken bättre än Carroll-Alice. Att läsa är att leka och det är att ge sig in i ett (språk)spel. Med utgångspunkt i Johan Huizingas *Homo Ludens*, analyserar Iché de två Alice-böckerna minutiöst. Och hon identifierar de två poler mellan vilka texten rör sig – *ludus* (spelets reglerade kamp) och *paidia* (lekens improvisation och glädje). Det är den kvaliteten i texten (som Tenniels bilder är en del av) som bjuder upp till adaptation och transmedialitet, och som gjort Alice gränslös.

Björn Sundmark
Professor i engelsk litteratur
Malmö högskola